

Politietroepen bij Doesburg 10 mei 1940

Deel 57 uit de serie 'De onbekende helden van 1940-1945'
Door: Henk G. Westland, luitenant-kolonel b.d.

1927, schipbrug Doesburg
(overzijde links: wachthuisje
Geldersche Tramweg-Maatschappij)

Bij de Duitse inval in Nederland op 10 mei 1940 wordt op veel plaatsen strijd geleverd, zo ook aan de IJssellinie bij Doesburg. Hier sneuvelen tien militairen waaronder drie van het Korps Politietroepen: sergeant Brandsma, korporaal Van Lingen en korporaal Kruihof. Hieronder leest u hun aandeel in de strijd, zoveel mogelijk ontleend uit getuigenissen en geplaatst in het geheel van gebeurtenissen op die dag bij Doesburg.

Halverwege de jaren dertig lijkt Europa op oorlog af te stevenen, waarbij Nederland niet meer neutraal zal kunnen blijven. In het kader van de 'Strategische Beveiliging' wordt vanaf 1936 het Korps Politietroepen belast met de bewaking van de bruggen over de IJssel en de Maas, en later over meer objecten.

De bruggen kunnen worden versperd, zijn ondermijnd en worden door een of meer grote (rivier)kazematten beschermd. De politietroepen bemannen in zo'n kazemat het kanon en de zware mitrailleur en zijn ook belast met de vernieling van de bruggen en de veerponten.

De Groep Politietroepen Doesburg staat onder commando van sergeant-majoor instructeur (smi) J. Duinkerken en zal groeien tot ongeveer twintig man. De mannen zijn vanaf 1937 gelegerd in een nieuwe barak aan de Doesburgsche Dijk tussen Dieren en Doesburg. Deze barak is gesitueerd tussen de Cabenterbrug over de Dierensche Hank en de Driekoningenbrug, een doorlaatbrug over de oude rivierarm Lamme IJssel (zie kaartje op pagina 14). Bij het kanon van 6-Veld aan de IJssel is nog een verblijfsbarak geplaatst. Bij een Duitse overval zullen de politietroepen het uitvaarbare deel van de schipbrug en de Cabenterbrug vernielen, en het kanon van 6-Veld bedienen.

Opbouw Nederlandse verdediging

De Nederlandse defensie is in mei 1940 (statisch) ingericht in stellingen en linies (met inundaties) om zo de Vesting Holland te beschermen. Van noord naar zuid: de Wonsstelling voor de Afsluitdijk met daarvoor de vertragende Q- en O-linie in Groningen en Drenthe, vanaf het IJsselmeer de Grebbeberglinie (ook wel Valleistelling), de Betuwestelling, de Maas-Waalstelling en aansluitend de Peel-Raamstelling. Achter de grens staan grenswachtdetachementen en vernielingsploegen.

Om een Duitse opmars te vertragen zijn langs IJssel en Maas linies ingericht met op de westoever infanterie in veldversterkingen en kleine kazematten. Het zijn dunne verdedigingslijnen en dan ook nog zonder artillerie. De bruggen zijn ondermijnd, kunnen worden versperd en zijn door grote kazematten beschermd.

Schipbrug bij Doesburg

De situatie bij de Hanzestad Doesburg is echter afwijkend. Daar is geen vaste oeververbinding over de IJssel maar een schipbrug. Zo'n schipbrug is een brugdek dat drijft op schepen en die in Doesburg is voorzien van een uitvaarbaar deel om zo scheepvaartverkeer mogelijk te maken. Over deze schipbrug loopt ook de trambaan van de stoomtramlijn Dieren-Doesburg-Doetinchem. De legerleiding heeft ervoor gekozen deze schipbrug niet te beschermen door een rivierkazemat met daarin een kanon en een zware mitrailleur, maar slechts door een 'kanon van 6-Veld' in een open (!) opstelling vlakbij het westelijke bruggenhoofd.

Vanaf begin 1939 worden de stellingen en linies versterkt met kleine kazematten (typen B, G en S). Bij Doesburg in de uiterwaarden komt ook nog een tweede lijn met kazematten.

Mobilisatie

Na de Italiaanse aanval op Albanië op 7 april 1939, vertrekken in Nederland de

parate infanteriebataljons als zogenaamde grensbataljons naar de landsgrenzen en maken zo deel uit van de Strategische Beveiliging. Met de afkondiging van de Algemene Mobilisatie op 28 augustus 1939 wordt de gehele krijgsmacht op voet van oorlog gebracht. Reservisten worden opgeroepen en kort daarna verlaten de eenheden de kazernes op weg naar hun oorlogsopstellingen: het 35e Regiment Infanterie naar de IJssel van Wilp bij Deventer tot aan Fort Westervoort bij Arnhem. Bij Doesburg ligt de 1e Compagnie van het 11e Bataljon (1-11-35 RI), vanaf 1 mei onder commando van reserve kapitein I. Noteboom. De in-

foto: Stichting De Greb

Ter illustratie: mei 1940, Zuid-Willemsvaart, een achtergelaten kanon van 6-Veld

fanteristen breiden de linie uit met veldversterkingen, zoals schuttersopstellingen, loopgraven en draadversperningen. De compagniescommandopost

zetelt in de legeringsbarak van de politietroepen.

Voor de duidelijkheid: de politietroepen komen onder bevel van de plaatselijke ▶

Douwe Brandsma, geboren 11 maart 1912, gemeente Wonseradeel in Friesland. Het gezin met vijf kinderen woont in Zurich, waar vader de kost verdient als arbeider. Na de lagere school gaat Douwe aan het werk als grondwerker/landbouwer. Voor zijn dienstplicht meldt hij zich bij het 9e Regiment Infanterie in Assen en zwaait in maart 1933 af als dienstplichtig korporaal.

In april 1933 verbindt Brandsma zich bij het Korps Politietroepen als vrijwilliger voor de duur van zes jaar als soldaat en wordt in zes maanden opgeleid bij het Depot Politietroepen te Nieuwersluis. Als korporaal verricht hij dienst bij de groepen te Den Haag, Leeuwarden, Kornwerderzand, Ede, Harskamp, Deventer, Hasselt, Zutphen, Westervoort en Arnhem. Na zijn bevordering tot sergeant in juli 1938 wordt hij geplaatst bij de 4e Afdeling Politietroepen, Groep Politietroepen Doesburg.

Herman Evert van Lingen, geboren 8 maart 1916, gemeente Sloten. Het gezin met vier kinderen wordt zwaar geraakt wanneer vader (kantoorbediende) in 1922 overlijdt. Herman volgt twee jaar mulo en de avondhandelschool, en werkt als kantoorbediende bij de boekhouding van een stroopfabriek. In 1936 vervult hij zijn dienstplicht bij het 7e Regiment Infanterie in Harderwijk en zwaait op 1 augustus als dienstplichtig korporaal af.

In januari 1939 tekent Van Lingen bij het Korps Politietroepen een verbintenis als vrijwilliger voor de duur van zes jaar als soldaat. Bij het Depot Politietroepen wordt hij in zes maanden opgeleid tot korporaal en wordt daarna geplaatst bij de Groep Politietroepen Zaandam. Na het afkondigen van de algemene mobilisatie in augustus 1939, vertrekt korporaal Van Lingen naar de Achterhoek, naar de Groep Politietroepen Doesburg.

Jacob Kruithof, geboren 24 januari 1912, gemeente Hoogvliet. Jacob groeit daar op in een arbeidersgezin met zes kinderen. Na de lagere school werkt Jacob als landarbeider. Zijn dienstplicht vervult hij in 1932 bij het Regiment Grenadiers in Den Haag.

In februari 1935 verbindt Kruithof zich bij het Korps Politietroepen als vrijwilliger voor de duur van zes jaar als soldaat en wordt opgeleid bij het Depot Politietroepen. Als korporaal wordt hij geplaatst te Den Haag, in oktober 1935 te Naarden. Op zijn verzoek krijgt hij per 1 mei 1936 ontslag om daarna weer in een rijksbetrekking te treden als werkman bij het 2e Halfregiment Huzaren te Breda. Dit betekent ook dat hij als gewoon dienstplichtig korporaal met groot verlof gaat. Kort daarop is hij getrouwd, gaat wonen in Ginneken en wordt in de komende jaren vader van twee zoons.

Bij de algemene mobilisatie komt hij op 29 augustus 1939 weer in werkelijke dienst als dienstplichtig korporaal bij het Depot Politietroepen en wordt ingezet bij de 4e Afdeling Politietroepen, Groep Politietroepen Doesburg.

► commandant op het moment dat de Opperbevelhebber van Land- en Zee-macht 'volledige graad van strijdvardigheid' heeft gelast.

Nacht van 9 op 10 mei 1940

Die donderdagavond zitten bij Doesburg in elke kazemat twee man bij de lichte en zware mitrailleurs; inmiddels is de opdracht van 03.00 tot 05.00 uur: 'volledige graad van strijdvardigheid'. Kapitein Noteboom neemt zijn nachtrust, tot 03.00 uur. "Zoo ging de nacht in", schrijft reserve eerste luitenant W.F.R.A. van Vrijaldenhoven. "Weliswaar wist geen mensch toen nog wat er boven ons hoofd hing, maar toch was er dat onbestemde gevoel, dat er wat gebeuren ging. Ik betrok als plaatsvervangend C.C. met den sergeant der militaire politietroepen Brandsma de wacht op den commando-post; den anderen morgen zouden wij kunnen slapen. Dat was tenminste de bedoeling. Het was stil in de barak. Plot-seling – het zal tegen twaalf geweest

zijn – hoorden we zware ontploffingen en op hetzelfde moment keken we elkaar in de oogen met een prikkeling om het hart. We raakten aan het gissen en fantaseeren. 'Zuiver is het vast niet, luit!', zei sergeant Brandsma."

Een halfuur later belt de bataljonscommandant uit Brummen op met de opdracht de schepen die aan de oostelijke oever van de IJssel liggen ogenblikkelijk uit de omgeving van de schipbrug en stad te verslepen naar de westelijke oever. Van Vrijaldenhoven: "Ik gaf de order door aan den sergeant-majoor van de politietroepen Duinkerken, die het bevel met den bakenmeester onmiddellijk uitvoerde." Even voor 03.00 uur komt de kapitein het bureau op en neemt de wacht over. Van Vrijaldenhoven: "Ik groette en liep den schemerigen nacht in op mijn vak aan, dat zich uitstreckte van de schipbrug tot en met kazemat 64. [...] En ik herinnerde mij nog hoe de contouren van het oude vestingstadje vrij aardig

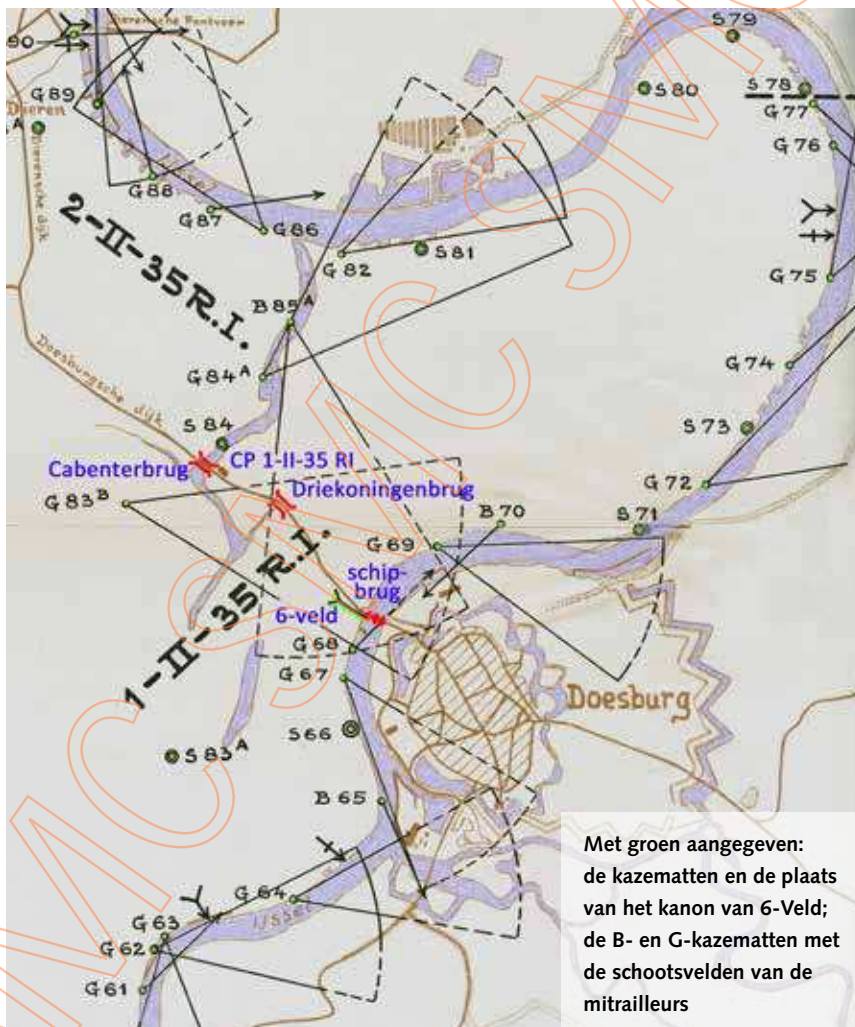
te herkennen waren. Ik wees er sergeant Brandsma op, die mij vergezelde en wiens plaats op de schipbrug was. Het was ook hem opgevallen hoe sereen deze nacht was, ondanks de spanning die ons beiden bezig hield."

Duitse aanval 10 mei

Vanaf 03.45 uur vliegen grote aantallen Duitse vliegtuigen over de IJssel in westelijke richting en komen berichten binnen over grensoverschrijdingen door Duitse troepen. Kapitein Noteboom krijgt om 04.15 uur het bevel 'vernien', waarna de politietroepen tien minuten later het uitvaarbare gedeelte van de schipbrug tot zinken brengen. Om ongeveer 06.00 uur vertonen de eerste Duitse militairen zich op de oostelijke oever bij Doesburg en worden eigen opstellingen door vliegtuigen aangevallen.

"Het begin van den vijand was zeer brutaal, die met een auto het nog liggende deel van de brug aan de Oostenlijken oever opreed", zo gaat Van Vrijaldenhoven verder. "Er sprongen maar liefst vier soldaten uit, die de zaak waarschijnlijk even kwamen opnemen, maar ik geloof niet, dat ze weer hebben kunnen instappen, want het vuur werd van onze kant op ongezouten manier geopend. Er kwamen echter steeds meer Duitse troepen opzetten, maar de kazematten 68 en 70 weerden zich uitstekend, zij het dan ook, dat beiden ongelooflijk gehandicapt waren door het feit, dat zij maar een lichte mitrailleur hadden en kazemat 70 door veel te groote afstand weinig treffers kon maken."

Over dit moment schrijft ook reserve eerste luitenant F.A. Jacobs, dan gesitueerd in kazemat 70: "Ik nam de lichte mitrailleur ter hand en opende vuur, hoewel de afstand tussen mijn kazemat en het stuk van het gedeelte van de schipbrug wat ik kon bestrijken vrij groot was. Ook het kanon 6-Veld bij de brug die door onder andere Douwe Brandsma, sergeant van de politietroepen, die ik zeer goed kende, werd bediend, mengde zich in de strijd. Er werd hevig heen en weer geschoten over de IJssel. Ik zag kort na het begin van het gevecht een vuur vlak naast de barak van de politietroepen bij de schipbrug. Ik vreesde het ergste voor Douwe, die daar met zijn geschut stond."

Doesburg, winter 1939-1940, kazemat B65

Doesburg, kazemat S66 na de beschieting

Een verontwaardigde Van Vrijaldenhoven: "Een en ander was veel te licht voor zoo'n vitaal punt. Er is permanent over gekankerd en de zure, tragische praktijk toonde wel aan, dat de schipbrug onvoldoende door vuur werd bestreken. Wel stond er bij het wachthuisje van de G.T.M. [Geldersche Tramweg-Maatschappij] aan den westenlijken oever een stuk 6-veld opgesteld, doch dit had maar net een 20-tal schoten gelost of het kreeg zelf een voltreffer. In de munitie waarschijnlijk, waardoor de bedieningsmannschappen omkwamen. Met korporaal Van Lingen deelde ook sergeant Brandsma dit lot, met wie ik dien nacht nog wacht had gehad."

Ook de kazematten 66, 67 en 68 worden met mitrailleur- en artillerievuur onder schot genomen en buiten gevecht gesteld. Omstreeks 07.00 uur steken Duitse troepen zuidelijk van de schipbrug – onder dekking van mitrailleurvuur vanaf de Doesburgse watertoren – met rubberbootjes de IJssel over. Ze bereiken met geringe verliezen de westelijke oever en

overmeesteren de bezettingen van de kazematten en loopgraven. Daarna worden pontons te water gelaten en in het open gedeelte van de schipbrug gevaren, waarover een brugdek wordt gelegd, dat vrijwel pasklaar (!) is aangevoerd.

De Duitsers rukken tussen 07.00 en 07.30 uur op over de Doesburgsche Dijk richting Dieren en bij de gevechten sneuvelt korporaal van de politietroepen Kruijthof op de Driekoningenbrug. Bij het naderen van de Cabenterbrug wordt deze om 10.30 uur door politietroepen (korporaal Korrel) vernield. Kort daarvoor is de commandopost al verplaatst naar een boerderij aan de andere kant van de Cabenterbrug waar over een particuliere telefoon kon worden beschikt. Ondertussen maken Duitse troepen ook een zuidelijke omtrekkende beweging, omvatten kazematten 83a en 83b en naderen de commandopost omstreeks 12.30 uur.

Toestand zeer precair

Bataljonscommandant reserve majoor A.A. Schilleman heeft met kapitein Noteboom op 10 mei nog telefonisch contact: "Zijn commandopost was toen bij boer Brouwer. Toen ik hem aan de telefoon vroeg, was hij niet op de commandopost, maar bij de troep. Toen hij aan het toestel kwam, meldde hij mij de toestand zeer precair te zijn. Tijdens dit telefoongesprek was ik nog 'oorgetuige' van de strijd aldaar. Noteboom onderbrak het gesprek nl. met de volgende uitroep: 'Schiet die man daar neer.' Ik hoorde enkele schoten. Daarna Noteboom weer: 'Goed zo!' Het bleek een bij de commandopost doorgedrongen Duitser te zijn, die door de S.M. van de militaire politie Duinkerken werd neergelgd."

"Zeer kort daarna is de Kapitein Noteboom in een boomgaard vlak bij de commandopost gesneuveld. De S.M. Duinkerken heeft gezien dat hij viel. Duinkerken werd even later ook gewond, doordat er een handgranaat in de commandopost werd geworpen. Toen hij bijkwam werd hij krijgsgevangen gemaakt."

Bij de gevechten om de commandopost zijn nog drie Nederlandse soldaten gesneuveld. De resterende kazematten en opstellingen van 1-II-35 RI worden ook overmeesterd. De strijd is voor deze compagnie en de ingedeelde Groep Politietroepen Doesburg voorbij: tien doden, gewonden en nu krijgsgevangenschap.

Duinkerken schrijft in 1948 over de drie gesneuvelden van zijn groep: "Zijn gevallen bij het vervullen van hun opdracht die luidde: 'Standhouden tot de laatste man en laatste patroon'. Voor wat betreft het laatstgenoemde is deze opdracht in zijn geheel uitgevoerd. Het personeel der Groep Politietroepen Doesburg, was niet meer in bezit van enig munitie, zowel de gesneuvelden als diegene welke later op die dag krijgsgevangen werden gemaakt."

foto: Henk G. Westland

Doesburg, gemeentelijke begraafplaats
Gemeenschappelijk graf van sergeant Brandsma, korporaal Kruijthof en Van Lingen (bij kpl Kruijthof een afwijkende onderdeelvermelding)

Kapitein Noteboom wordt bij KB van 6 mei 1946 postuum onderscheiden met een Bronzen Kruis: "Zijn commandopost tot het uiterste verdedigd en daarbij gesneuveld".

Bronnen o.a.: 'De wacht aan de IJssel' (S. Laansma), 'De krijgsverrichtingen ten oosten van de IJssel en in de IJsellinie 1940', gevechtsverslagen NIMH, persoonsdossiers Defensie, relaas Van Vrijaldenhoven in Het Kompas, nummers 16, 17 en 18.

De auteur verricht historisch onderzoek naar de gevallen die in de oorlog 1940-1945 behoorden tot de (Koninklijke) Marechaussee en het Korps Politietroepen.

Wilt u reageren? Uw reactie is welkom op het redactieadres of rechtstreeks per e-mail aan de auteur op marechaussee4045@gmail.com.

Cabenterbrug, mei 1940, vernielde brug met tijdelijk wegdek, links de barak van de politietroepen

Marechaussee Contact
23e jaargang | nummer 2
April 2022

Marechaussee Contact is een uitgave van Stichting Marechaussee Contact en verschijnt tweemaandelijks.

Aan de inhoud wordt veel zorg besteed, echter noch de stichting noch de redactie aanvaardt enige aansprakelijkheid voor eventuele fouten en/of onvolkomenheden. Door derden aangeleverde inhoud geeft niet noodzakelijk de mening van de stichting of de redactie weer. De redactie behoudt zich het recht voor door derden ingezonden kopij aan te passen, in te korten, of niet te plaatsen.

Voor het overnemen van artikelen, gedeeltes daarvan en/of foto's is toestemming van de redactie vereist. Na verkregen toestemming dienen de bron, de artikelkop en de naam van de auteur te worden vermeld.

Redactie

Martin Aalbers
Mieke Bloemheuvel (eindredactie)
Rob van Cutsem
Willem Geense
Henk Rijke
Michiel Tattersall
Henk Westland (coördinatie & eindredactie)

Aan dit nummer werkten mee

Fester Tuinder

Contact met de redactie

Postbus 125, 7590 AC Denekamp
t.a.v. Redactie Marechaussee Contact
redactie@marechausseecontact.nl

Wijzigen van adresgegevens / opzeggen

ledensecretaris@marechausseecontact.nl
(zie verder pagina SMC-informatie bij administratie en werving)

Vormgeving

Pleun van der Linde,
Content Innovators BV, Den Haag

Druk

Wilco BV, Amersfoort

Aanleveren kopij voor een volgende uitgave

Voor het aanleveren van kopij graag eerst contact opnemen met de redactie.

3	Observaties
4	Agenda Activiteiten voor en door (oud-)marechaussees
5	Nestelpennen BE-training met less lethal weapons
6	In gesprek met... Tim van Kesteren, een bescheiden man op missie
10	SMC SMC-contactmiddag druk bezocht
12	1940 -1945 Politietroepen bij Doesburg, 10 mei 1940
16	Vrienden van het museum Vriendendag in Buren
18	Uit 'De Marechaussee grijpt in' La plus noble conquete de l'homme
20	Invictus Games Het is oké om een keer niet oké te zijn!
24	Suriname Hoe een bezoek aan de indianen mijn leven veranderde
26	Personalia
27	SMC-informatie

Foto omslag:
2022, Harskamp, training Bijstandseenheid (BE)
Foto: Mediacentrum Defensie | Studio 38C